

Då jag under mellandagarna 2006 besökte hackerfestivalen Chaos Communication Congress i Berlin blev jag en natt nyfiken på en grupp deltagare som satt vid ett bord belamrat med lås och olika verktyg. Jag hade tidigare hört om kopplingen mellan hacking och låsdyrkning och fick nu en handgriplig möjlighet att lära känna processen och dess utövare bättre. Jag frågade en av deltagarna som verkade leda den lilla öppna kursen, en medelålders man från södra Tyskland, som vänligt visade hur jag kunde fila till

min egen dyrk av ett vanligt metallspröt av det slag som ibland lossnar från gatusopningsbilarnas stålborste. Med två glasspinnar som handtag och med ett par varv eltejp hade jag snart en första dyrk redo för att känna på den inre mekaniken i ett hänglås.

Medan jag med små rörelser försökte känna av de olika delarna i låsets inre kom vi att diskutera de olika verktygen på bordet. Där fanns allt, från vanliga metallverktyg bekanta från skolslöjden, som filar av olika storlekar och tänger med platta och runda huvuden, till pincetter och några verktyg som såg mer ut som pistoler. Det var just ”låspistoler” eller ”dyrkpistoler”, en ny form av automatiska dyrkar, som med kraft slår upp stiften i låscyndern. Tillsammans med den kontroversiella ”bump-nyckeln” anses denna typ av dyrkar vara en form av fusk inom låsdyrkningskulturen, ett sätt att öppna lås som inte kräver samma utsökta hantverk, finmotorik och visualiseringsförmåga som de klassiska dyrkarna. Den som brukar dessa nya verktyg missar själva hjärtat av låsdyrknningen: att förstå, övervinna och bemästra det inre systemet som utestänger den nyckellösa. Det är just detta som är svårt att förklara för poliser som ibland fattar misstankar mot de entusiastiska låsdyrkarna. Men, som en kursledare uttryckte det: ”Vi är intresserade av lås, inte av dörrar.” En inbrottstjuv dyrkar sällan lås, det finns betydligt lättare sätt att forcera en dörr om man verkligen vill in.

Den 28 november 2009 genomförde piketpolisen en razzia

ROT- SLOJJD OCH SVART- KONST

Otto von Busch

mot hackerlokalen Forskningsavdelningen på Industrigatan i Malmö, och beslagtogs bland annat nyckelkopieringsmaskiner och låsdyrkningsutrustning. De var enligt polisen ”maskiner för att tillverka nycklar” och kunde ”bli ett så kallat förberedelsebrott”.¹ Efter razzian besökte tidningen hackerlokalen och en deltagare förklarade sitt intresse för lås:

Jag vill veta hur lås fungerar. Jag sätter mig med ett lås och försöker förstå det. Om jag lyckas, kan man säga att jag har hackat låset. Det är inte så att vi gör en massa olagliga saker. Jag ser Forskningsavdelningen som ett bibliotek – alla är välkomna, och alla kan lära sig saker. Man kan lära sig saker som man skulle kunna använda på ett olagligt sätt, men det kan man göra på ett vanligt bibliotek också.²

Hantverksteoretikern Glenn Adamson använder just låsdyrkning som ett exempel på hantverkets *manipulation* av eller seger över teknik, förväntningar och system. Då Alfred C. Hobbs dyrkade upp Bramahs patentlås 1851 visade han enligt Adamson hur teknikens förutsägbarhet – att endast den speciellt utformade nyckel som tillhör låset ska kunna öppna det – kan kringgå av den tränade handens manövrar. På så vis är handens arbete ett sätt att återta kontrollen över ett system, att inte låta sig underordnas vare sig material, teknik eller teknologiska system. Ett system manipuleras ständigt av alla involverade parter och hantverket äger potentialen att återuppfinna sig självt i varje moment.³ Sett ur detta perspektiv är hantverket inte en förlorare i kampen mot modernismen eller industrialismen, som John Ruskin och William Morris ofta entydigt beskrev det, utan, som Adamson understryker, hantverket är modernismens ofrånkomliga följeslagare.

I linje med detta resonemang är hantverket en del av en kamp om kontroll inom modernismen. Produktionen systematiseras för större volymer men hantverket låter sig inte helt underordnas denna linjära logik. Hantverket är med och bygger de maskiner som möjliggör

industrialiseringen, och kan radikalt omforma och gripa in i denna materiella kultur och dess organisationssystem. Som Adamson också betonar: Det var hantverkets nyckelroll i produktionen, och just handens potential att manipulera system, som tvingade de moderna industrialisterna att hitta på olika sätt att styra, övervaka och kontrollera arbetet.⁴

¹ ”Datorbeslag vid alkoholrazzia”, *Sydsvenskan* 30/11 2009.

² ”Det finns inga spärrar, allt går att knäcka”, *Sydsvenskan* 6/1 2010.

³ Glenn Adamson, *The Invention of Craft* (Oxford: Berg, 2013), s. 45.

⁴ Adamson, *The Invention of Craft*, s. xix.

Att kunskap kan brukas för olika syften är ju inget nytt. Redan Sokrates diskuterade ingående det potentiella missbruket av hantverk. En snickare som vet hur man bygger en bra säng kan även bygga en säng som snabbt faller itu. Sokrates lösning var att varje färdighet måste åtföljas av en kunskap om det goda, och produktionen av ett objekt på samma sätt åtföljas av kunskapen om hur man producerar lycka.⁵ Denna tematik fortsätter i Platons text *Timaeus* där den gudomliga Demiurgen (hantverkaren, efter *demos* ”folket” eller ”offentlig” och *ergos* ”arbete”) är något så radikalt som en handfast skapare av världen, men därmed också underställd idéernas högre väsen; ett perspektiv som gnostikerna senare laddar med bilden av en ondsint gud som medvetet skapar en ofullkomlig värld.⁶ Intressant att notera är kopplingen mellan offentlighet och arbete i etymologin till demiurgen, och hantverkets dygd i förhållande till det allmänna och medborgerliga.

Som Sokrates menade kan ett och samma verktyg användas för olika tekniska, fysiska eller rumsliga ingrepp i den fysiska världen, men också i system som ekonomi och lagstiftning. Likaså kommer sådana ingrepp samtidigt att överskrida eller undergräva de etiska och moraliska gränser som de materiella systemen är sammanflätade med. Handens verk blir på så vis manipulationer av materiella likväl som metafysiska kvaliteter av vardagen, något jag skulle vilja kalla ”svartkonst” eller ”the dark crafts”. Låsdyrkning kan vara ett exempel, fildelning ett annat. Ett historiskt exempel skulle kunna vara alkemin, som syftade till manipulation och transformation av materiens innersta vara; att förvandla bly till guld eller lägre syndig ande till ett högre vara. Alkemin var ett hantverk som manipulerade materiens själva vara, och förädlade materien med själsliga attribut, en process som kallades *transsubstantiering*. Det var en kunskap som medförde makt över materien, en makt jämförbar med statens makt att mynta pengar eller kyrkans kontroll över nattvarden. Alkemins fall berodde inte, som man kanske tror, på upplysningen och nya vetenskapliga metoder utan, vilket

⁵ Terence Irwin, *Plato's Ethic* (Oxford: Oxford University, 1995), s. 69.

⁶ Marvin Meyer, ”Gnosticism, Gnostics and the Gnostic Bible”, i: Willis Barnstone & Marvin Meyer (red.), *The Gnostic Bible. Gnostic Texts of Mystical Wisdom from the Ancient and Medieval Worlds* (Boston: New Seeds, 2003), s. 5.

⁷ Carl-Michael Edenborg, *Alkemins skam. Den alkemiska traditionens utstötning ur offentligheten* (Stockholm: Caudex, 2002).

Carl-Michael Edenborg påvisar, på en förändring i samhällsmoralen och synen på den vetenskapliga nyttan.⁷ Det var alkemins fokus på egennyttan – rikedom eller evigt liv för alkemisten – som gjorde att den förlorade i popularitet när den ställdes mot upplysningens idé om den allmännyttiga vetenskapen.

Alkemin bär, liksom andra radikala och transsubstantierande hantverk, på någonting potentiellt hotfullt. De kan

bli svartkonster, just därför att de så radikalt kan gå in och manipulera materiaens rot, inte endast dess yta. Den svartkonst som avses här går alltså utöver illusionismens trolleri med våra sinnen; den handlar om häxkonsternas manipulerande och materiella tekniker. Genom att agera inifrån, genom sina materiella praktiker, kan svartkonsten manipulera de system som utgör den sammansättning av egenskaper som gör objektet till ett ”ting”. Vetenskapsfilosofen Bruno Latour beskriver vardagsobjekten som just samlingar av egenskaper, inte olikt innebörden hos det gamla ordet för samling, ”ting”. Tinget är också en plats där man låter motstridiga parter mötas till förhandlingar där intressen och åsikter möts.⁸ Latour poängterar tingens mångfacetterade vara, att de låter sig ses och definieras från många håll, och att deras natur inte är konstant och evig utan just en brokig process med många inblandade parter.

Ett ting är således inte nödvändigtvis en överenskommelse, utan bör ses som en konflikt där motstridiga parter kämpar om tingets egenskaper. Varje hand kan, potentiellt sett, förvandla och manipulera tingets situation i världen, omförhandla dess gränser eller bryta mot lagar. Juridiskt kan man dra paralleller till ordet ”sak”. Att pröva en fråga *i sak* är en rättegång där motstridiga parter tar sig an att visa de faktiska omständigheter som förelegat i ett specifikt materiellt fall. Likaså, att ”ta saken i egna händer” är en form av egenbemäktigande, men också driva sitt eget ärende, och alltså att stå utan juridiskt ombud. En ”sak” är alltså ett ting, ett *assemblage*, som rör om i världen och som är omstritt, som står mellan offentligt och privat, lagligt och olagligt, moraliskt och omoraliskt.

Just tingets och sakens sammansättning och koppling till det offentliga är viktigt att lyfta; det kan belysa hantverkets kontroversiella roll i samhället. Sociologen Richard Sennett inleder sin bok *The Craftsman* med att erinra sig det möte han hade med sin lärare Hannah Arendt under Kuba-krisen.⁹ Arendt talade upprört om hur det offentliga samhället tappat kontrollen över kärnvapnen, och Sennett

spårar Arendts förhållningssätt till hennes hierarkiska syn på det lägre hantverket och görandet och det högre offentliga samtalet.¹⁰ Arendt menade att utvecklingen av ett så kraftfullt och världsomdanande ting som kärnvapen borde varit föremål för en offentlig debatt och prövning. För henne var det tydligt att vetenskapsmännen, förintelsevapnens smeder, saknade

⁸ Bruno Latour & Peter Weibel (red.), *Making Things Public. Atmospheres of Democracy* (Cambridge, MA: MIT, 2005).

⁹ Richard Sennett, *The Craftsman* (New Haven: Yale University, 2008).

¹⁰ Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago, 1958).

koppling till samhällsdebatten och att de på så vis blev maktens hemliga hantlangare. Genom *praxis*, den offentliga och samhälleliga praktiken, hade vetenskapsmännen kunnat vända blicken från sina händer och rikta den mot högre mål, mot en högre mening. Det var endast praxis, det offentliga görandet, som hade kunnat synliggöra det oetiska i deras hantverk. Kärnvapnens tillblivelse hade med andra ord kunnat förhindras genom ett offentligt samtal. Det som provocerar Sennett är att Arendt inte inser att även en hantverkare kan vara medveten och ansvarig för sitt alster, och att hantverket kan tala till samhället på ett plan bortom den omedelbara nyttan. För Sennett kan även hantverket vara praxis.

Både Arendt och Sennett talar om hantverket som *producerande praktiker* som manipulerar världen, alltså inte något som bara angår hantverkaren själv eller som bara sker mellan verkstadens väggar. Det radikala i hantverket kan således vara att just öppna hela vardagens materiella kultur för diskussion och praxis, inte bara produktionsprocessen som Arendt talar om. Det är just i manipulationen av det befintliga som hantverket kan gripa in, öppna upp och lyfta nya frågor till offentlighetens ljus: att hantverkaren kan ”ta saken i egna händer” belyser inte bara görandets utan hela den materiella kulturens villkor i samhället.

Mottot för den inflytelserika ”maker”-tidskriften *Make Magazine* lyder: ”If you can’t open it, you don’t own it.” Detta är också hackerkulturens mantra, att öppna vardagens (data)system för ingrepp, medverkan, debatt, just genom att manipulera dem. De vardagsföremål eller apparater som styr vår vardag bör enligt hackerkulturen öppnas för mer demokratiska syften. Detta synsätt speglar en världsbild där vardagens föremål ses som en form av maktapparater.¹¹ Maktapparater återspeglar rekursivt – de reproducerar alltså samhällets maktstruktur och/eller maktkultur inom sig själva. Filosofen Vilém Flusser använder termen ”apparat” på ett specifikt sätt då han betonar att den latinska termen ”apparatus” kommer från betydelsen ”att preparera”, att iordningställa. Apparatur är ”ett objekt som iordningsställer sig själv inför någonting”.¹² Apparaten är ett kulturellt objekt, ett ”preparat” som med ”rovdjurskaraktär” styr våra mänskliga handlingsprogram och riktar dem mot fördefinierade mål. Låset som apparat utestänger alla utom den som äger eller har nyckeln, atombomben som apparat preparerar politiken för kapprustning och låser in människor i det kalla kriget.

Man skulle kunna säga att apparatens handlingsprogram är

¹¹ Otto von Busch, ”Att hacka maktapparaterna”, i: Mona Lilja & Stellan Vinthagen (red.), *Motstånd* (Malmö: Liber, 2009).

¹² Vilém Flusser, *En filosofi för fotografien* (Göteborg: Korpen, 1988), s. 24.

formgivet eller ”designerat”. Apparater är förberedda mönster och rutter som guidar våra handlingsutrymmen och som understödjer vissa beteenden och på så vis styr oss inför våra vardagshandlingar. Att manipulera vardagens maktapparater öppnar nya handlingsutrymmen. Men just i själva manipulationen av en apparat eller ett ting överträder hantverkaren en rad andra gränser än enbart de materiella och ingriper i nya system; hårdvara eller mjukvara, värderingar, lagar, mänskliga relationer, ekonomiska funktioner etc.¹³ Manipulationen av materiella saker ger upphov till juridiska sakfrågor, inom allt från lås till fildelning.

Ett exempel på denna typ av både materiell och juridisk manipulation skulle kunna vara Gandhis saltmarsch år 1930. I denna manifestation mot den brittiska kolonisationen av Indien använde sig Gandhi av just en materiell produktion som alla kunde delta i: att utvinna sitt eget salt. Genom att producera eget salt från Indiska Oceanen grep Gandhis anhängare in i kolonialismens materiella kultur och skapade en manifestation där indisk självständighet fanns i varje eget saltkorn. Men aktionen grep också in i britternas maktapparat och manipulerade kolonialismens rot: de koloniserade subjektens medhjälp till att skattefinansiera sitt eget förtryck. Genom att manipulera saltet i vardagen visade aktionen på hur även maktapparaten kan manipuleras.

Men Gandhi såg också att denna typ av motstånd riskerade att övergå till olika stadier av kaos. Hur vet man vilka lagar som får överträdas, och hur kan ett moraliskt motstånd utövas genom illegala aktioner? Gandhis motstånd, som kallades ”Satyagraha” (sanning, *satya*, och fasthet, *agraha*) var starkt moraliserande, det avsåg att övertyga motståndaren att se de orättfärdiga förhållandena, och på så vis skapa en mer rättvis situation. För att uppnå detta krävdes stark disciplin och avhållsamhet från all form av våldsutövning som riskerade att underminera den moraliska vinsten. Gandhi anordnade därför speciella träningsläger där hans ”satyagrahis” fick lära sig motståndskampens hantverk tillsammans med moralisk och andlig träning, i syfte att lära sig respektera sin omvärld och sin motståndare. Motståndets hantverk är en moralisk handling: ”Naturligtvis måste en fredsbringare ha en klanderfri karaktär och vara känd för sin strikta opartiskhet.”¹⁴ För Gandhi måste all manipulation av lagar, samhälle och materiell kultur ske på etiskt vis.

Att hantverk kan vara en essentiell del av etisk träning var också uppenbar för skolslöjdens tidiga förespråkare, Uno Cygnaeus och Otto Salomon, som framhävde den moraliska aspekten av

¹³ Christopher Kelty, *Two Bits. The Cultural Significance of Free Software* (Durham: Duke University, 2008).

¹⁴ Mohandas Gandhi, *Harijan*, 18/6 1938, s. 152, min övers.

hantverket. Salomon ansåg att slöjden hade en specifik möjlighet att skapa moraliska individer, eftersom handens arbete nådde djupare in i själen än ord. Slöjdens funktion var inte att göra barnen till snickare, utan att utveckla barnens ”mentala, moraliska och fysiska krafter”.¹⁵ Han betonar också att poängen med slöjd inte är att det färdiga objektets yta är välpolerad och fin: ”Det är inte lika viktigt att en sak ser bra ut, som att arbetet är väl utfört. Polering och träsnideri utövar ett moraliskt dåligt inflytande, om det görs för att täcka upp dåligt eller likgiltigt arbete.”¹⁶ I stället är det tillverkningsprocessen som fördjupar elevens bildning och även öppnar för möjligheten till ”social försoning”, genom att alla elever lär sig respektera det manuella arbetets kvaliteter.¹⁷

Gustaf Larsson, den av Salomons lärjungar som främst kom att verka för att slöjdbildningen skulle introduceras i skolor i USA, uttrycker liknande tankar, bland annat att slöjden ska utveckla den ”rätta känslan genom att stimulera viljan att vara till nytta, och genom sin vädjan till känslor genom odling av hänsyn till andra”.¹⁸ Även för honom är slöjden långt ifrån ett individualistiskt projekt, som bara angår slöjdarens egna händer. Tvärtom rör den mänskliga relationer och hur samhället är beskaffat. Det viktiga med slöjden är nämligen att den ”siktat på etiska snarare än tekniska resultat”.¹⁹

Genom att betona den etiska skolningen i slöjden tog Salomon och hans följeslagare sig förbi den något problematiska dubbelydigheten i ordet ”slöjd”. Att vara ”slög” innebär inte bara att vara konstfärdig, kunnig och händig utan också att vara ”slug” (eng. *shy*). En liknande etymologisk avdrift finns i det engelska begreppet ”cunning” som har sin rot i kunnande men som kommit att betyda list, slughet och bedrägeri.²⁰ Återigen kan vi se en radikalt farlig potential dold i händigheten: den kan bemästra en sak, bryta in och manipulera tingens

¹⁵ Otto Salomon, *The Theory of Educational Sloyd. The only Authorized Edition of the Lectures of Otto Salomon* (Boston: Silver, Burdett & Co, 1898), s. 1, min övers.

¹⁶ Salomon, *The Theory of Educational Sloyd*, s. 74, min övers.

¹⁷ Salomon, *The Theory of Educational Sloyd*, s. 29.

¹⁸ Gustaf Larsson, *Sloyd* (Boston: Sloyd Teaching School, 1902), s. 71, min övers.

¹⁹ Larsson, *Sloyd*, s. 64.

²⁰ Don Herzog, *Cunning* (Princeton: Princeton University, 2006).

rot. En samtida debatt kan exemplifiera de materiella, moraliska och sakliga motsättningarna inom en specifik yttring av dagens hantverk, allmänt kallat ”ROT-fusk”.²¹

ROT-programmet är ett stimulansprogram för byggbranschen i Sverige som står för *Reparation, Ombyggnad, Tillbyggnad*. Det är i praktiken ett skatteavdrag, ett så kallat ROT-avdrag, som används för att renovera och förbättra befintliga byggnader. Tillsammans med RUT (*Rengöring, Underhåll, Tvätt*) utgör de

skattesubventionerade ”hushållsnära tjänster” i privathem. Både ROT och RUT är ”skatteapparatens” omdefinition av var hantverkets gräns går, mellan hem och samhälle, hemslöjd och industri, privata tjänster och beskattade arbeten. Riksdagen, lagen och Skatteverket definierar var handens arbete ska ske och till vem räkningen skickas, och dessa gränser är kontroversiella och öppna för manipulation eller fusk.

Så hur fungerar ROT-fusket? På sina fakturor ökar företagare arbetskostnaden (som är avdragsgill) samtidigt som man sänker materialkostnaden (som inte är avdragsgill). Hantverkarna kan öka sina vinster genom att de förflyttar materiella kostnader till den avdragsgilla arbetskostnaden. På så sätt betalar skattebetalarna företagets vinstpåslag. Den 1 maj 2013 avslöjade tv-programmet Uppdrag Granskning hur villaägare systematiskt erbjöds betala mindre för material, speciellt värmepumpar, och mer för det skattesubventionerade arbetet. Detta utlöste en landsomfattande diskussion om fusket; dels om hur det gick till rent skattetekniskt, men framför allt om huruvida det var moraliskt rätt eller inte.

I en artikel i *Expressen* uttalade sig Pia Blank Thörnroos, rättslig expert på Skatteverket så här:

[S]katteverket utgår från att arbetskostnaden är det som kunden är beredd att betala för arbetet, medan fakturan till underleverantören visar tydligt vad företaget betalade för arbetet. Alltså en helt annan arbetskostnad. Trots att det är samma jobb som utförts har det två helt olika prislappar.²¹

Thörnroos fortsätter:

Försäljaren av den här produkten och tjänsten [har] lagt ett jättestort vinstpåslag på arbetet. I det här fallet ser man utförarens arbetskostnad tydligt eftersom den har anlitat en underleverantör. Och även om man lägger på ett visst vinstkostnadspåslag på det arbetet så kommer man ändå inte i närheten av den arbetskostnad som kunden har betalat. Men som lagstiftningen är skriven är det svårt för oss att säga ”nej, så får ni inte göra”.²²

21
David Baas & Christian Holmén,
”De blir rika på knepet med rot-
avdraget”, *Expressen* 28/6 2013,
www.expressen.se/nyheter/de-blir-
rika-pa-knepet-med-rot-avdraget
(besökt 6/3 2015).

22
Baas & Holmén.

Ironiskt nog används rötter i traditionell slöjd för deras motståndskraft mot förruttnelse. Men inom samhället har den kreativa manipulationen av ROT-

avdraget, eller vad som kunde kallas ROT-slöjden, kommit att bli en bild av en social samhällsröta.

Diskussionen om de moraliska aspekterna av ROT-fusket kunde följas i flera forum på nätet. En kommentar från ”Anonym” på *Vi i Villas* forum visar på hur systemet manipuleras: ”det är inte fusk, i och med att det inte finns en lag om timpengen, det är mer en moralisk fråga”. Kommentatorn fortsätter i nästa inlägg:

Men det finns ju ingen övre gräns på vad du får ta för arbetskostnad. Då är det inte fusk att lägga på 250 %. Det är väl inget ovanligt att man säljer ett jobb, köper in montage och tar mellanhanden själv?! Så funkar det ju [i] alla branscher, inte bara bygg. Om jag säljer ett montage av en postlåda för 5 000 kr och låter en annan montera för 100 kr då är väl det inte fel? Det är ju bara jag som är smart. Om kunden har accepterat och framförallt betalat så har dom godkänt hela affären.²³

En liknande kommentar kommer från ”Robert” i en artikel på *byggahus.se*, där han skriver att ”jag blir förbannad att bli kallad för fuskare för att man är affärsman och anpassar affärsmetoden till gällande lagstiftning”.²⁴

Vad gäller hantverkets moraliska fostran och ansvar intar Robert och den anonyme kommentatorn här en radikalt annan ståndpunkt än den Salomon, Cygnaeus, Larsson och Gandhi förespråkade. I likhet med låsdyrkningen sker ROT-slöjdens manipulation i lagens grå utkanter, men Roberts och den anonyme kommentatorns praktiker sker i etikens skugga. De skjuter hantverkets etik ifrån sig och lägger ansvaret för lagens och moralens upprätthållande på kunden och Skatteverket. Hantverkaren själv bär inget särskilt etiskt ansvar genom handens arbete. Dess roll är snarare att sätta moralens och lagens gränser mot varandra för att säkerställa en skattefinansiering av hantverkarens vinst.

Handens arbete förskjuter således både hemmets och offentlighetens gränser, liksom den förändrar betydelsen av begrepp som skattemoral och ”hederligt hantverk”. Dessa gränser och begrepp har såväl materiella uttryck som metafysiska kvaliteter, och manipulationen tyder på slöjdens kontinuerliga slughet. Vad som är lagligt och möjligt hantverk definieras av samhällets och verklighetens ramar,

23
”Anonym”, kommentar till
”SV: STOR VARNING
MOCKFJÄRDSFÖNSTER!!!”,
30/6 2013, www.viiivilla.se/
forum/bygg/stor-varning-
mockfjardsfonster-rot-fusk-kolla-
lankar-krav-pengar-tillbaka-12335
(besökt 6/3 2015).

24
”Robert”, kommentar till ”Så fuskar
hantverkarna med ROT-avdraget”,
30/3 2013, www.byggahus.se/
ekonomi/sa-fuskar-hantverkarna-
med-rot-avdraget (besökt 6/3 2015).

men slöjdens inneboende ”svartkonster” utmanar och manipulerar ständigt dessa gränser, öppnar nya dörrar och lås, skapar nya sätt att göra motstånd. Liksom hantverket är modernismens ofrånkomliga följeslagare, vilket Adamson förespråkar, är slugheten hantverkets och slöjdens odöpta syskon.

Där saluslöjden en gång tvingades vara en hemproduktion som drog in pengar till att betala skatten, är i dag ROT-fusket ett exempel på hur en samtida saluslöjd, utförd i hemmet, är en ”sakfråga” som skär genom lager av juridiska paragrafer och moraliska värdesystem. Det som förr var svartkonst är i dag ROT-slöjd: en manifestation av slöjdens slughet, samt dess manipulativa och metafysiska förmåga.